

ÍSRAEL – EITT LAND FLEIRI VILJA HAVA RÆTTIN TIL

Síðani ABH samgongan varð skipað 14. september, er eitt av málunum, ið hevur fingið drúgva umrøðu, møgulig føroysk sendistova í Ísrael. Og serliga um hon skal staðsetast í Tel Aviv ella í Jerúsalem. Í hesi greinini verður kagað í søguna og hvørji stríð eru og hava verið í hesum lítla landinum

FRANTS JENSEN

Støðan í Ísrael, bæði á ísraelskum og palestinskum øki, kann tykjast rættiliga fløkjaslig fyri tey flestu – tá ið hugsað verður søguliga, mentanarliga, átrúnaðarliga, politiskt og hernaðarliga. Og sjálvt tá ið fakta skal lýsast, eru partarnir og eygleiðararnir langt frá altíð samdir um, hvat er hent, og hvørji orð skulu nýtast at lýsa støðuna.

Her skulu vit koma inn á nøkur av hesum málunum. Men við avmarkaðum plássi er ikki møguleiki at venda øllum.

ST samtykt

Tjóðin Ísrael, sum er á stødd við Jútland í Danmark, varð stovnað 14. mai 1948. Tað var stutt eftir, at lívið varð tikið av seks milliónum jødum undir seinna heimsbardaga.

Jøðarnir høvdu tá ikki havt nakað land í næstan 1900 ár. Ístaðin høvdu teir búið í nógvum ymiskum londum kring heimin – ofta í ghetum. Frá seinast í 19. øld strongdu sionistar á at fáa sítt egna land. Eftir seinna heimsbardaga varð hetta eitt stórt politiskt mál, at jøðarnir, sum eftir vóru – umleið 10,6

milliónir – nú máttu fáa eitt land at liva í.

Tað endaði við, at ST 29. november í 1947 við teprum meiriluta samtykti, at landið, sum tá varð kallað Palestina, varð býtt í eina jødiska og eina arábiska tjóð. Jerúsalem og Betlehem skuldu vera eitt altjóða øki, sum ST skuldi hava umsjón við.

Balfour-fráboðanin

Fram til fyrra heimsbardaga hevði Turkaland ræði á Palestina, men eftir tað fekk Stóra Bretland ræði. Landið varð eisini kallað Transjordan.

Í 1917 sendi bretska úttanríkisráðharrin, Balfour, út eina fráboðan, ið seinni varð kallað Balfour-fráboðanin. Í henni stóð millum annað:

“Hansara hátign, stjórnin sær við vælvilja, at tað í Palestina verður skipað eitt land fyri jødiska fólkið, og vil gera sítt itasta fyri at fremja hetta í verki. Men tað má vera greitt, at einki skal gerast, sum kann skaða sivil og átrúnaðarlig rættindi hjá ikki-jødiskum samfelagi í Palestina, og heldur ikki rættindi og politiskan status hjá jødum, ið búgva í øðrum londum”.

Í 1922 varð henda fráboðanin góðkend og undirskrivað av øllum 52 limalondunum í Fólka-

Býtisætlan hjá ST í 1947

Mynd: Sögan um jøðarnar, Sonne Smith

samfundinum.

Sama ár var Transjordan skipað í tvey. 75 prosent av landinum kom at eita Jordan og varð skipað sum emirat. Tað er núverandi Jordan. Stóra Bretland hevði sostatt nú bara ræði á 25 prosentum av uppruna økinum. Hetta økið varð kallað Palestina.

Balfour-fráboðanin varð ongantíð sett í verk, og í 1948 tók Stóra Bretland seg úr Palestina.

Palestina

Í Palestina høvdu palestinar og onnur búið í 1900 ár, eftir at teir allar flestu jøðarnir vórðu ríknir út úr gamla jødiska landaøkinum. Ein stórir partur av landinum var vordin oyðimørk, og aðrastaðni var stórt múru-lendi.

Frá seinast í 1800 talinum høvdu jøðar keypt smá landaøki í Palestina. Teir stovnaðu kibbutzir (smá bygðasamfeløg), dýrkaðu jørðina, og livdu í flestu færum í sátt og semju við sínar arábisku grannar.

Kriggj

Sama dag, sum Ísrael varð stovnað, brast kriggj á. Øll grannalondini hjá Ísrael lupu á nýstovnaða landið. Landaøkið, sum Ísrael hevði fingið tillutað, var mest fram við Miðjarðarhavinum umframt Negev oyðimørkini.

Tá búðu umleið 650.000 jøðar í Ísrael.

Kriggið endaði við eini vápnahvöld í 1949, og landamørk vórðu sett, júst har herfólkinu stóðu. Ísrael vaks í ferkilometrum, og

meginparturin av tí, sum eftir ætlan skuldi vera ein arábiskur stat, varð tikið av Jordan. Her var serliga talan um Sámária og Júdea, sum í dag verður kallað Vestari árabakki.

Flóttafólk

Í landaøkinum, Ísrael fekk tillutað í 1948, búðu nógvir arábarar. Teir høvdu búið har í øldir. Fyrsti ísraelski forsætisráðharrin, David Ben Gurion, heitti á arábararnar í økinum um at verða búgvandi, og segði við teir, at jøðar og arábarar skuldu búgva í frið lið um lið. Men nógvir av teimum rýmdu og fluttu til Vestara árabakka, sum tá varð undir Jordan. Nakrir vórðu tó verandi.

At nógvir av arábarunum fluttu, hevur eisini sína orsök í, at leiðararnir í arábisku londunum runt Ísrael heittu á arábiska fólkið um at flyta, “til teir høvdu ríkið Ísrael út í Miðjarðarhavið”, og so kundu tey venda aftur.

Fleiri av hesum fólkunum hava livað í flóttafólkalegum ymsastaðni á Vestara árabakka. Í dag eru tað í fleiri færum triðja ella fjórða ættarliðið, ið vekstur upp í hesum flóttafólkalegum.

Kriggj og ófriður

Fleiri kriggj hava verið millum Ísrael og arábisku grannalondini, síðani Ísrael varð stovnað í 1948. Tey kendastu eru Seksdaga-kriggið í 1967 og Yom kippur-kriggið í 1973.

Í krígunum í 1967 tók Ísrael allan Vestara árabakka, Golan herðurnar, Gaza og Sinai hálvoyggin varð seinni latin aftur til Egyptaland. Egyptar fingi eisini bjóða Gaza, men vildu ikki taka av.

Golan herðurnar og Vestari árabakki og Gaza hava síðani verið undir lutvísam ræðisrætti hjá Ísrael.

Roynt hevur verið frá ymiskum pørtum at fáa frið millum Ísrael og grannalondini. Í nøkrum færum er tað eydnast, tí friðaravtala er gjord millum Ísrael og Egyptaland í 1979 og millum Ísrael og Jordan í 1994.